

VISSZAEMLEKEZÉSEK

VISSZATEKINTÉS A MÚLTBA

Csurog 1944-1945

Úgy érzem, eljött az ideje, hogy visszatekintsünk a múltba, hogy leírjuk: mit tettek a csurogi magyarokkal a partizánok és a magukat annak valló egyének, mert csak így lehet büntudat nélkül békében egymással élni. Lehet, hogy nem vagyok illetékes a beszédre, az írásra, hiszen akkor csak egy éves voltam, mégis, úgy érzem, édesanyám helyett ezt nekem kell megtennem.

1943-ban születtem Csurogon. Nem voltam még egy éves, amikor édesapámat elhurcolták. Soha többé nem jött vissza. Kivégezték. Bűne csak egy volt: magyarnak vallotta magát. Ennek köszönhetem, hogy nekem nem adatott meg a kedves, meleg szónak: ÉDESAPÁM a kimondása.

1942 folyamán édesapám jótállt a szerb szomszédaiért, aminek köszönve senki sem bántotta őket. Ugyanezt nem kapta viszonzásul, mert 1944 októberében a többi magyar férfival együtt a községháza udvarába terelték. Egy ideig nővérem – négyen voltunk testvérek – hordta be neki az ennivalót, mert édesanyámat erőszakkal munkára kötelezték. Egyik napon a testvéremet azzal fogadták, hogy apánk már nincs ott, elvitték. Eközben arra lett figyelmes, hogy kocsik hagyták el a községháza udvarát trágyával megrakva, de a szekerek aljából csorgott a vér, az udvarból még akkor is puskalövések hallatszottak ki. Így lett a 34 éves anyám

összetört szívű özvegy nagyon sok asszonytársával együtt. Ez azonban még nem volt elég. 1945. január 23-án puskás partizánok törtek ránk és édesanyámat arra kényszerítették, hogy öt perc alatt hagyjuk el a házat. Összecsomagolta amit csak tudott, a bátyám – aki szintén gyermek volt még akkor – szekérbe fogta a lovakat, majd felraktak minket is. Így indultunk el meleg ruha nélkül csikorgó hidegben és nagy hóban, de nem jutottunk messzire: két sarokra tőlünk lezavartak bennünket a kocsiról, élelem és meleg ruha nélkül vártuk az utcákból felénk terelt többi magyar családot. Legidősebb néném akkor volt 14, bátyám 11, másik nővérem 4, én pedig 1 éves. Ennek köszönhattük, hogy a többi kisgyermekes csonka családdal együtt nem gyalog indultunk a nem messze levő faluba, Járekra, hanem tehervonatra tereltek fel bennünket. Járekon az üres német házakba szállásolták el az embereket, szobánként 20-25 személyt. Enni sőtlan kukoricalisztet kaptunk, mindenki abból evett, amit talált, azaz ki edényből, ki cseréptáliból, de volt olyan is, akinek a csirkeitató jutott. Minderre nem emlékezem, csak édesanyám és testvéreim elbeszéléséből tudok róla. Azt is elmondták, sokan megbetegedtek, meghaltak, rám is feladták az utolsó kenetet, számomra halotti inget varrtak egy tarisznyából: ebben akartak eltemetni, azonban hogy hogy nem, életben maradtam.

A gyűjtőtáborban eltöltött idő után sem térhettünk haza, összes vagyonunkat elvették, a házukba új lakók

költöztek, földönfutókká váltunk.

Most pedig beszéljenek a túlélők, a szemtanúk. Azt szerettem volna, ha a vallomások névvel és pontos címmel lennének ellátva, azonban többen is kérték, ne áruljam el jelenlegi lakhelyüket, de volt olyan is, aki csak akkor kezdett beszélni, amikor megígértem, nevét sem fogom említeni. Arra kérem az olvasót, legyen megértő, hiszen most a a legfontosabb a történetek megismerése.

1. PATAKI KATALIN

Huszonegynéhány évesen maradt özvegyen két kicsi gyerekkel, addig férjével boldog házasságot éltek.

– Csurogra húsvét vasárnapján jöttek be a magyar honvédek, az egész falu, köztük én is, az utcákon várta a katonákat. A magyarok közül mindenki örült, például a Kardos családbeli hat fiú egymásba kapaszkodva roptak a táncot a fúvós zenekar által játszott Rákóczi-indulóra. Amikor a sereg a templomhoz ért – itt volt az iskola is –, az addigi boldogság hirtelen félbeszakadt, mert az iskola padlásáról löni kezdtek a katonákra. Mindenki menekült, ahogyan csak tudott. A nemzetőrök önvédelemből löni kezdtek, majd pedig a padláson elfogták az ellenállókat, elszedték tőlük a fegyvereket, kihallgatták, majd szabadon engedték őket. Ekkor a pravoszláv pap leányunokája egy virágcsokorban elrejtett pisztollyal lelőtte az egyik katonát. Nagyapja a családdal Dupp Bálint plébánosnál talált

menedéket, a lányt azonban a helyszínen kivégezték. A szerb lakosok fegyvereiket tráglyáskocsik alján mentették ki a faluból és elásták. Már ekkor készültek valamire. Mesélték, Csurog fel volt térképezve, minden magyar ház pirossal volt megjelölve.

Volt egy detektoros rádiónk, 1941 decemberében az egyik este akaratlanul kihallgattam két férfi szerb nyelvű beszélgetését. Egyikük jelentett: januárban lesz a felkelés. Ez be is következett, mert a Tisza befagyását követően a partizánok átjöttek Bánátból. Ekkor bevezették a statáriumot, aki éjszaka kiment az utcára, azt lelőtték.

Később úgy látszott, minden lecsendesedik, de ez sem tartott sokáig. Ahogyan közeledett a szovjet front, úgy erősödtek a partizánok. 1943 végén a szomszéd szerb lány figyelmeztetett, hogy majd meglátjuk még, kié ez az ország. 1944-ben már biztosak voltak a győzelemben, ami miatt sok magyar elmenekült szeptembertől kezdve. Az ős esős volt. Rokonaink október 3-án mentek el, de mi is készülődtünk. Egy lovunk és egy tehenünk volt. A tehénkét a kocsu után kötöttük, kinyitottuk a kaput és indulni akartunk, de a tehén elszakította a kötelet és elszabadult. A férjem ekkor becsukta a kaput és azt mondta: „Még a tehén sem akar menni, akkor miért menjek én, aki senkit sem bántott. Engem sem fog bántani senki. Maradunk.”

Szombaton, október 21-éről 22-ére virradó éjszaka

nagy robbanást hallottunk. Ekkor röpitették a levegőbe a gyöngyszigeti hidat. Másnap, vasárnap megkondult a harang. Azt hittük, megérkeztek az oroszok, de csak a falubeli szerbek jöttek vissza, azok, akik előzőleg valami okból elhagyták a falut, szedett-vedett ruhákban. Sok ismerősünk volt közöttük. Pajo Maksimović, a földszomszédunk is megérkezett. Mindenki üdvözölte, még én is, de ő erre azt felelte, hogy egy magyarral se fog kezecskézni, mert agyonütötték a fiát. Éreztem, hogy veszélyben van a férjem. Kedden bejött hozzánk két férfi. Egyikük, Crnjakov Miloš tele volt aggatva kézigránáttal. A másik, Gagić Duško asztalos volt. A férjemet magukkal vitték. Többé nem is jött haza. A községháza melletti gabonaraktárba zárták a férfiakat, ide hordtam minden nap az ennivalót – le is köpdöstek a szerb asszonyok érte –, habár nem hiszem, hogy ő abból valaha is evett. Rengetegen voltak benn, mint gyufaszálak a skatulyában, és borzalmasan néztek ki.

A következő hétfőn, amikor hozzá mentem, sokat kellett várnom. Láttam, hogy a nadrágszíjak és a cipőfűzők egy kupacba voltak dobálva, az ajtóhoz pedig egy géppuskát állítottak. Megjegyzem, előző nap megkért a férjem, szóljak Milenko szomszédnak, segítsen, meg is tettem, de ő azt felelte, nem teheti, mert akkor neki kell helyette bemenni. Mikor megláttam az ajtóra szegezett fegyvert, mindjárt tudtam, innen senki sem fog élve távozni. Másnap, kedden volt egy hete, hogy elvitték a férjemet. Nagyon rossz érzésem volt, ami be is igazolódott, fél kilenckor kezdtek lövöldözni,

ez fél egyig tartott. Ekkor csak a sarokig engedtek bennünket. Ahogy ott állok, egyszer csak jön onnan ki a szomszéd lány és kérdi tőlem: „Katica, kuda ideš?” (Hova mégy Katica?). Azt még hozzátette, hogy Pistának már nem kell étel, mert lelőtte. Ez a nő egy osztályba járt velem, mivel én is szerb iskolába jártam. Jól ismertük egymást, anyósoméék mellett laktak. Megtudtam, hogy tettéért, azaz a gyilkosságért harminc pengő fizetséget kapott.

Hazaérve szinte beestem az udvarba. Napokig nem ettem, nem aludtam. Nem akartam tovább élni, de a két árva, akiknek már nem volt apjuk, erőt adott az élethez, fel kellett nevelnem őket. Fiam ekkor hat éves volt, a lányom alig múlt egy. A nagyobbiknak elmagyaráztam, bárhogy is zörgetnének, ne sírjon, maradjon csendben, mert különben minket is elvisznek. Még az utcára sem mertünk kimenni, mert olyan is történt, hogy megölték azt, akit kihívtak. Anyósom egyedül lakott, nem merte otthagyni a házat, nehogy úgy járjon, mint akik ezt megtették és reggel csak a csupasz falakat találták meg. Így éltünk három hónapig. 1945. január 22-én vagy 23-án átszólt a kerítésen Milenko: „Kató szomszédasszony, öltöztesse a gyerekeket, mert el kell hagyniuk a házat!” Mivel a ruháink egy része zsákban volt azóta, amióta el akartuk hagyni Csurogot, csak feldobtuk a kocsira, ennivalót is tehettünk, mert két héttel előbb vágunk disznót. Feltettük még a dunyhát és a párnát is. A partizánok még be is zárták a kaput utánunk. Azonban már a szomszéd háza előtt jött egy másik csoport katona és a kislánnyal

együtt leszállítottak a kocsiról. A fiú a kocsin maradt, a dunyhába csavarva hajtotta a lovakat.

A piactérre terelték a gyalogosokat, a Ratkov kocsmá előtt várakoztunk sötétedésig. Négyes sorban mentünk a vasútállomásra, ahol már vártak ránk a marhavagonok. Mielőtt beszálltunk volna, az egyik partizán magyarul káromkodott. Odamentem hozzá és megkérdeztem, hogy mi van a fiammal, aki a kocsival maradt. Megint káromkodott és azt mondta, jobb dolga lesz, mint nekem. Betereltek bennünket a vagonokba, annyian voltunk, mint heringek a konzervdobozban, az ajtót pedig ránk zárták. Senki sem tudta, hova visznek bennünket. Azt hittem, meg sem állunk Szibériáig. Éjjeltájt állt meg a vonat, kinyitották a vagonokat és volt, aki felismerte, hogy Járekon vagyunk. Nagy hó és nagyon hideg volt. Megmutatták „összkomfortos” szállásunkat, a tetűkkel teli – ezt már csak másnap tudtuk meg – leterített szalmát.

Reggel megérkeztek a kocsik és a gyalogosok. A hosszú kocsisorból csak 4-5 kocsi érkezett meg és én leírhatatlan boldogságot éreztem, mert az arcára fagyott könnyeivel a fiam is ott volt köztük. Vele volt anyósom is, aki elmesélte, hogy az úton, ahogy mentek négyesével, a fiam felismerte és lekiabált neki, hogy hajtsa most már a kocsit ő, mert fázik a keze. Óriási szerencsénk volt, mert a kocsira feltett holmit nem bántották, így pár napig volt mit ennünk. A ruhák egy részét a földre, a többit pedig magunkra

terítettük, hogy ne fázzunk. Annyian voltunk a szobában, hogy ha lefeküdtünk, akkor nem lehetett járkálni, mert egymást tapostuk volna le.

Másnap jöttek a partizánok, átkutattak bennünket és akinél még volt ékszer, attól elszedték. Ha valaki nem adta szépszerével, attól erőszakkal vették el.

A kenyeret, amit adtak, csutkástól örölt kukoricából készítették só nélkül. Evőeszközünk nem volt, a padláson és a szemétdombon találtunk cserépedényeket, rozsdás kést, kanalat, így állt össze a készletünk. Nekünk szerencsénk volt, mert a sógornőm hetente meglátogatott bennünket, ilyenkor enni is hozott, így megmentett bennünket az éhhaláltól. Csomagokat csak addig kaphattunk, amíg le nem cserélték a tábor parancsnokát. Az új parancsnok, egy nő, megtiltotta, hogy bárki bármit kapjon. Mindnyájan dolgoztunk is, ilyenkor a „némber” lóháton ellenőrizte a munkánkat.

A házban találtunk kendert, leáztattuk, kivertük, majd drótból tűt készítettünk, ennek segítségével pedig hálót. Ez a háló utána mindig nálunk volt. A német házak kertjeiben a krumpli el volt vermelve, mi azokat megtaláltuk és rájártunk. Egyik alkalommal az unokanővéremmel indultunk beszerző-útra. Nála szakajtó volt, én pedig a hálót vittem. Rokonom megmerítette a szakajtót, utána elszaladt. Én már nem kerülhettem sorba, mert a közben

megjelent partizán szabályosan a falhoz vágott, utána pedig azzal fenyegetett, hogy lelő. Az embertelen bánásmódnak köszönhetően annyi halott volt, hogy nem fértek el a temető kriptáiban, ekkor kénytelenek voltak gödröt ásni, abba helyezték a hullákat.

Amikor már végképp nem volt mit ennünk, kiszöktünk és a tábor melletti úton a munkába járó temeriniektől kéregettünk. Örökké hálával gondolok rájuk, különösen arra a bőrtarisznyás idős bácsira, aki gyermekeimnek egy óriási szeletet vágott le a kenyereből. Úgy is szereztünk ételmet, hogy a burgonya ültetése közben a magkrumlit dézsmáltuk meg, minden nap titokban egy-egy maréknyit loptunk be a táborba.

Hónapokkal később Szépligetre kerültünk. Valamivel jobb volt a sorunk, munkánkért itt pénzt is kaptunk, de az ennivalóval sem fukarkodtak annyira. Itt halt meg Kovács Simon, a nagybátyám, akit már deszkából összeeszkábált koporsóban földeltek el. Szépligetről később elengedtek minket. Útravalóként csak annyit mondtak, mindenhova mehetünk, csak haza nem. Azóta az Isten is megsegített bennünket, újra van otthonunk és békében élünk.

2. PETROVICS, született GÁL ILONKA

– 1944 októberében minden nap dobolták, hogy kinek kell jelentkezni, azaz kiket fognak kivégezni. Szörnyű volt hallgatni, mert tudtuk, ki marad másnapra apa nélkül, de nem tehattünk ellene semmit. A bűnük csak az volt, hogy magyarok voltak. Egyik nap Farkas Ádám megkérdezte, miért világítanak minden este a temetőcsősnél, ezért őt is kivégezték. Nem volt szabad semmit sem tudnunk. Amikor Ádám lánya, Erzsébet bement édesapjához elbúcsúzni, alig ismerte meg, még az orrát is leszakították verés közben.

A kivégzésekre könnyen találtak okot. Konc Pált azért ölték meg, mert rendőr volt; a 18 éves leventéket, mert magyar ünnepeken magyar dalokat énekeltek; Kasza István fiatalembert, mert március 15-én a templomtoronyban tárogatón magyar nótát játszott. Az egyik családból az apa külföldön volt, de haláleset miatt hazatért. Pár nappal később behívták és kivégezték.

Tudtuk, hogy valami történni fog velünk is, mert a szerb szomszédunk, akivel jó barátságban voltunk, többször is átjött hozzánk. Látszott rajta, hogy valamit szeretne mondani – sajnos, mégsem tette –, de ehelyett csak azt hajtogatta „brate Misa, egyetek és igyatok”, mintha azt akarta volna tudatni velünk, úgysem sokáig élünk már. A csurogi szerbek minden nap konferenciát tartottak, ahol nagy részük úgy foglalt állást, hogy mindannyiunkkal végezni kell. Tudta ezt a szomszédunk is, de nem merte

megmondani.

Január 23-án el kellett hagynunk a házunkat. Nagyon hideg volt. Reggel kihajtottak bennünket, késő délutánig ott álltunk a fagyban és vártuk, mi lesz velünk. Este indultunk Járek felé, ki gyalog, ki vonaton. A kisgyerekes anyák voltak a vagonokban. A lágerban csak kukoricalisztet kaptunk enni, só nélkül. Találtunk ott szappannak való zsiradékot, azt kisütöttük és megettük. Edényünk sem volt, összeszedtük az eldobott edényféléket, volt köztük bili (éjjeli), cserépatató, azokat kimostuk és belőlük ettünk.

A gyerekek éheztek, nem tudták megérteni, hogy nincs ennivaló. A szobánkban volt egy kisfiú, aki sírva hajtogatta, hogy éhes és csirkepaprikást akar enni. Mondtuk neki, hogy nincs, mire azt felelte, nem baj, ha nincs, ő akkor is megeszi. Hiába könyörögtünk könnyítésért, egy parancsnoknő erre azt felelte, csak akkor lesz több étel, ha minden nap legalább 100 hqlottat talál. Az egyik fiatalasszony két hónapos kisbabája éhenhalt. Deszkából tákoltak számára koporsót, talán még mozgott is a baba, amikor belehelyezték, de már úgy nézett ki mint egy csontváz. A temereni magyarok nagyon sokat segítettek. Éjjelenként hordták az élelmet – egyes örök megengedték.

Amikor Járekról Szépligetre kerültünk, egy kicsit könnyebb lett. Itt láttuk viszont a munkaszolgálatosokat. Nem lehetett rájuk ismerni, csont és bőr volt mindegyik.

3. MADARÁSZ PÁL

– Amikor bejöttek értünk a szobába, azonnal lövöldözni kezdtek. Anyámat elvitték, engem pedig hideg vízbe állítottak. Sokáig álltam a jeges vízben. Később bekísértek a kisbíró szobájába, és mindjárt puskacsövet tettek a számba. Akkor 16 éves voltam és soha senkit nem bántottam. A szobában körülbelül 300 ember lehetett – egyeseknek leszaggatták a körmüket, másoknak a lába volt puskatussal összeverve, volt, akinek a nemi szervét vágták le –, ezeket mind kivégezték. A kivégzést a félkezű Pajo Rajkov irányította, aki 50 éves lehetett. Engem átkísértek a másik terembe, ahová a nőket zárták, itt láttam egy csecsemőfejet a falhoz vágva, az egyvelő szét volt loccsanva. Nagyon sok halott nő volt. A kínzásba haltak bele, itt vértócsákban feküdtek.

A kivégzés előtti napon egy szobában voltam Dupp Bálint plébánossal. Itt látott meg egy Zdravko nevű ismerős, ő intézkedett, hogy kiengedjenek. A papot a többiekkel együtt kivégezték.

Én megmenekültem a haláltól, de anyámat brutálisan ölték meg. Előtte levágták a mellét és az orrát Crnjakov Katica parancsára. Kivégezték még apám nővérének férjét és fiát; anyám nővérét és férjét. Fehér Ferencet és fiát. Ferencnek előtte kitépték a bajszát, felhasogatták a bőrét, majd besózták. Nagypámat és nagyanyámat is megölték, tehát majdnem az összes rokonságot.

4. BURÁNYI ANNA

– Rohacsek Imrét és feleségét, Burányi Máriát kivégezték. Lányuk mesélte, hogy édesanyját nagyon kínozták. Eltördösték a kezeit, közben állandóan kérdezték, hány partizánt ölt meg. Mikor már nem bírta a kínzást, azt felelte: nagyon sokat – habár életében nem bántott senkit –, csak öljék már meg. Lőjék már le.

5. VASTAG JÁNOS

– Zavarkó Vilmos mesélte, hogy a községháza udvarán volt egy kút. Ezt a kutat teletöltötték magyarokkal, utána átalakították WC-nek.

6. BAKOS MIHÁLY

– Két túra kivégzést láttam a községháza udvarán. Az embereket levegőztették és odaállították a trágyadomb mellé. Itt lövöldözték őket le, majd a sintérházba hordták a hullákat. A másik alkalommal egy csoport fiatal volt az áldozat. Tamburával a kezükben ültek a sarokban és énekeltek. Az ő egy boroshordón ülve nézte őket, mellette a gépfegyvere. Ezzel a gépfegyverrel lettek kivégezve. Mindkét alkalommal kb. 25-30 embert öltek meg. Az áldozatok között voltak nők is. Én egy orosz tiszt mellett szolgáltam. A tiszt megkérdezte az őroktól, hogy kik ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték: fasiszták. Minden kihallgatás nélkül gyilkolták meg az embereket.

7. IVÁN JÁNOS LEÁNYA

– Csurogon éltünk. 1944. október 22-én bevonultak a partizánok és felhívást adtak ki, hogy a falu népe vigye be a rádiókat és a fegyvereket a község házára. Édesapám vasárnap délután eleget tett a felhívásnak. Még aznap kidobolták, hogy a hozzátartozók ennivalót vihetnek a foglyul ejtetteknek. Másnap reggel nagyanyám – Brauner Erzsébet – élelmet vitt apámnak és találkozott. Így történt kedden is, de szerdán már hiába ment, mert kijelentették, hogy ő már nem éhes. Még aznap a szerb asszonyok hozták a hírt, hogy apámat „fölaprították paprikásnak”. Anyám öccsét, Szabó Istvánt is akkor végezték ki. Egy héttel később a magyar fiatalokat elhurcolták a szerb tanyákra dolgozni. Ez idő alatt az egyedül maradt édesanyámat többször is elhurcolta a katonaság, a legkegyetlenebb módon kínozták, bántalmazták és pénzt követeltek tőle.

Januárban jöttek értünk a fegyveresek azzal, hogy csomagoljunk, mert messzire visznek bennünket. Öt perc időt adtak csomagolásra. Délután négy óráig a fagyos hóban várakoztunk étlen-szomjan, majd végre elindultunk Járek felé. Gyalog mentünk és másnap reggel értünk oda. Ott maradtak édesanyám, nagyanyám és két öcsém, engem pedig az újvidéki lágerbe vittek. Három hónapot töltöttem itt. Innen Szépligetr vittek, ahol találkoztam a családommal. Két és fél hónappal később kijelentették, hogy szabadon engednek bennünket, de haza soha többé nem mehetünk. Ezt aláírással kellett vállalnunk. 1945. április nagyszombatján

töltöttem be a 16. évemet.

Apánkon kívül elvesztettük az összes ingóságunkat és ingatlanunkat, két családi házat, kovácműhelyünket, üzletet – vegyeskereskedés –, 6-7 hold földet, a nagyapám készítette kukoricavetőgépet és sok minden mást.

8. ZAJÁK JÚLIA

– Amikor bejöttek a magyarok, a szerbek a háztetőkről lövöldöztek a katonákra. Még a magyarok ideje alatt is végeztek ki a szerbek magyarokat, Hanák Ignácot a saját háza előtt akasztották fel. Tervük is volt, hogy hogyan végezzenek a magyar katonákkal, de egy zsidó asszony elárulta őket. A magyarok ideje alatt eltűnt vagy kivégzett szerbek családtagjai kártérítést kaptak a magyar hatóságtól.

A kivégzéseket vasárnap, október 22-én kezdték. Molnár Konc Pál rendőr és Szerda János volt az első. Szerda János felesége terhes volt, és kitaposták belőle a gyereket. Ezután utcáról utcára haladva szedték össze a férfiakat. Legtöbbjüket a községházra és a magtárba vitték. 1944. október 28-án, Mindenszentek előtt két nappal történt a golyószórózás. Amikor vittük az ebédet és kinyílt az ajtó, láttuk, hogy a szemük be van kötve, a kezük pedig hátul összekötözve. A halottakat a sintérgödörbe szállították. Férjemet Lončarski Stevo – még ma is él – és Miljanski Radica vezették el. Tienhat-hét évvel később, amikor egy tanyán éltünk a Gyöngyszigeten, oda járt Lončarski itatni

a lovait, habár a földjéhez sokkal közelebb is volt kút. Amikor odajött, mindig cinikusan azt kérdezgette, hogy élünk-e még. Egy idő múltán megsokalltam és elmeséltem a fiamnak, hogy ez az ember hajtotta el az apját. Attól kezdve a fiam nem engedte meg neki, hogy nálunk itassa meg a lovait.

Bennünket 1945. január 23-án űztek el. Kemény tél volt. Délután 4 óráig várakoztunk kinn a hidegben, utána indultunk Járekra. Hajnalban értünk oda. Szerencsénk volt, hogy jött egy orosz tiszt, így nem lövöldöztek le bennünket. Megkérdezte kísérőinket, hogy mit csináltak ezek az emberek, mire a szerbek azt felelték, hogy fellázadtak a szerbek ellen. Erre a tiszt megjegyezte, hogy ezeknek az embereknek még fegyverük sincs. Így köszönhetjük ennek az orosz katonának, hogy Járekra kerültünk, nem pedig a kivégzőosztag elé.

A lágerban nagyon sokan meghaltak. Itt vesztette el életét Dupp Bálint plébános édesanyja, aki hiába várta a fiát, hogy érte jöjjön. Ő nem tudta, hogy a fiát nyilvánosan kivégezték. Az egyik fiatalasszony, akinek kis gyermeke volt, nem tudott a babával mit csinálni, hisz nem volt teje, de nem is lehetett neki, mikor ő sem evett. Kiment a kertekbe az ott őrt álló partizánhoz. Sírva kérte, hogy lőjje le a csecsemőt, mire a katona azt felelte, hogy nem teheti, mert neki is vannak gyerekei. Ez a partizán bunyevác nemzetiségű volt, és amikor ő állt őrt, éjszaka kiengedte az asszonyokat ennivalóért Temerinbe.

9. MIKUS ARGYÉL FIA

– Édesapámat a család szeme láttára verték össze, végezték ki. Alig hogy hazaért a kukoricaszedésből – épp az asztalnál ültünk – bejött két tizenhat-tizenhét éves partizán, akik ezenkívül még a szomszédaink is voltak, nekiestek apámnak, ütötték-verték, eközben anyám nyaka alá kést tartottak. Ekkor egyik testvérem idegösszeroppanást kapott és soha többet nem gyógyult meg. Apámnak jártányi ereje sem maradt, úgy húzták ki a házból. Az esetről jelen volt nagynéném, Bicskei Katica is, aki jelenleg külföldön él. Ő mesélte, hogy amikor az ebédet vitte az édesapjának, akit szintén kivégeztek, hogy az idős ember körmei le voltak szaggatva.

Igracski Katalin szüleit is kivégezték, az eset után nálunk aludt. Ő bejárt a községháza udvarára takarítani és irtózatot látott. Miközben vért mostak fel, testrészeket találtak: orrot, fület, sőt még nemi szervet is. Mesélték, hogy a foglyul ejtett áldozatokon több esetben nemi erőszakot is elkövettek.

10. APRÓ PÁL LEÁNYA, ERZSÉBET

– Nagyon fájó visszaemlékezni. 1944 decemberében bejöttek hozzánk és a szomszédunkat keresték. Mivel édesapám nem tudta megmondani, hogy hol van, ráordítottak, hogy ha itt nem tudja megmondani, akkor majd a községházán tudni fogja. Bevitték és még aznap este kivégezték. Fejét szétverték, mint egy kígyónak, kezét-lábát darabokra tördösték.

Anyám és nagyanyám kintről hallgatták a jajgatását; kegyetlen halála volt.

A lágerban nem kaptunk ennivalót, úgy bántak velünk, mint az állatokkal vagy talán még rosszabbul. A kukoricát csutkástól darálták meg és só helyett műtrágyát tettek bele. Ettől borzasztó hasmenést kapott mindenki, az emberek hullottak, mint ősszel a legyek. Volt ott egy szürke ló, az nem győzte a halottakat hordani. A tetemeket a német kriptákba temették vagy inkább oda dobálták őket koporsó nélkül, amíg azok meg nem teltek, utána gödröt ástak és oda hordták a hullákat.

Emlékszem, amikor letörve, átfázva Járekra értünk, azt mondták, kapunk meleg szobát. A szobának persze nem volt sem ajtaja, sem ablaka, benne tűzhely sem volt, csak a földön leterített szalma. A szalma pedig tele volt tetűkkel. Sokan voltunk egy szobában. Itt mindent elszedtek tőlünk: például akinek függő lógott a füléből, mert nem szedte ki, annak kiszakították. Nap mint nap dolgozni hajtottak bennünket, nem nézték, hogy van-e köztünk beteg. A parancsnok egy nő volt, aki állandóan azt kiabálta, hogy akik nem mennek dolgozni, azokat mind lelövöldözi. Itt halt meg édesanyám és nagyanyám, valamelyik kriptába dobták be őket. Nagyapám később, a szépligeti lágerben fejezte be az életét, neki már deszkából szögeltek össze egy ládát koporsónak. Járekon annyi volt a tetű, hogy az idősek abba haltak bele, hogy a húsukat ették a férgek.

Az öcsémet és a férjemet Mitrovicára vitték. A nehéz vasúti talpfákat hordták, húzták két kilométer távolságra, eközben puskatussal ütötték, verték őket. Embertelenül bántak velük.

11. GYANTÁR VERONA

Kivégezték apját, anyját, testvérét, sógorát, azaz szinte az egész családját. A rokonságból körülbelül 20 egyént öltek meg.

– Mi nem a faluban, hanem tanyán laktunk. Férjem csak azért maradt életben, mert egy szerb férfi jótállt érte (bárcsak lett volna még több ilyen), de részt kellett vennie a sírok ásásánál. A sintértelepen 8 nagy és több kicsi gödröt ástak ki. A nagy, mély gödrök ásását követően a fenéken levő emberek nem tudtak kimászni és arra kérték a többieket, hogy húzzák ki őket. A partizán, aki őrizte őket, ekkor azt mondta, hogy jó helyen vannak a gödörben és lelőtte őket.

Ki kellett járnunk dolgozni a határba és egyik nap emberekkel zsúfolt teherautók mentek el mellettünk. Meg sem mertünk pisszenni, pedig a fenn lévők kérdezgették kik vagyunk és ha magyarok vagyunk, mondjuk meg a Temerinben maradtaknak, hogy ne várják őket haza, mert Csurogra szállítják őket, ahol ki lesznek végezve. Sokan a nevüket kiabálták, de én csak Pomazsányi kocsmárosra emlékszek, persze, ha jól jegyeztem meg a nevét. Láttam, amint Capó Szabó Györgyöt a szerb templom előtt, a piacnál

kikötözték a körösztre, majd késsel nyízták, mint a nyulat, közben pedig sózták sebeit. Egyesek a nézők közül pedig kiabáltak: „Deri ga! Soli ga!” (Nyúzzad! Sózzad!).

12. BRASNYÓ JÓZSEF

– 1921-ben születtem Csurogon. Emlékszem, amikor a magyarok bejöttek, a szerbség nem látta őket szívesen. Rájuk lőttek, voltak halottak és sebesültek is. Amikor a magyar katonáknak tudomására jutott, hogy a szerb lázadók 1942-ben a magyar és a német lakosság kiirtását tervezik, akkor Szegedről idehelyezett katonai egységgel levertek őket. Közülük itt sokat kivégeztek. Emiatt következett be a megtorlás.

Apámat háborús bűnösnek tartották, mert szerintük kivégezte Milivoj Milić családját. Ez nem volt igaz, mert a kivégzéseket a katonaság hajtotta végre. 1944 októberében édesapámmal együtt bevettek engemet is. November 4-én kivégezték apámat, én pedig azt a feladatot kaptam, hogy szállítsam a halottakat. Sok fiatalnak ezt kellett tenni, ott volt Gyükér László, Mészáros Gyurka, Gyükér Jani, Polákovics Károly ... A többiek neve nem jut eszembe. Első alkalommal tizenketten vittük ki a holttesteket, de csak öten tértünk vissza. A gyilkosságokat a katonaruhába öltözött helyi lakosok végezték, de előtte megkínózták az embereket. A kivégzések nemcsak puskával történtek, legtöbb esetben meggyfabotra kötött kb. 10 kilós ólommal verték agyon az áldozatokat, miután összedrótolták kezeiket. Egy szerb asszony eközben azt mondta, nem kellene ezt a sok embert

kivégezni, mire őt is becsukták közénk, majd kivégezték. Pedig nem azt mondta, hogy nem kell, csak azt: nem kellene.

Becslésem szerint háromezer egy-két százembert öltek meg. Ha azt számoljuk, hogy csak az első napon, november 4-én a huszonkilenc egy- és kétlovas szekér háromszor fordult, a kocsikon pedig legalább 10-10 meztelen test volt, nem lehet kevesebbre gondolni. Esténként agyonverték az embereket, kidobálták őket az udvarra, reggel pedig a havas esővel belepett tetemeket felraktuk a szekerekre és vittük őket a sintérházhoz. Ott már ki voltak ásva a gödrök, oda kellett őket bedobálnunk, majd letakartuk a hullákat földdel. Nemcsak egy tömegsír van, mindegyiket meg tudom pontosan mutatni, hogy hol van. Az öldöklés addig tartott, amíg az oroszok ide nem értek. December 4-én ők vittek ki a fogságból engemet is Zsablyára, majd beléptem a Petőfi-brigádba. Nem sokáig lehettem a brigád tagja, mert amikor január 23-án meghallottuk, hogy a csurogiakat kihajtották, minket is különválasztottak a többiektől, majd lágerba zártak bennünket Újvidéken, a dohánygyárba. Talán március 12-én mentünk át a Dunán Szerémségbe, ott törtük a kukoricát. A koszt nagyon rossz volt, hatvan ember kapott egy kiló lisztet, amit kondérban megpörköltek, felöntötték vízzel, dobtak bele egy kis piros téglaport és néhány csepp olajat. Ezt a lötytyöt kaptuk reggel és este egy darabka korpakenyérrel. Mitrovicától Slavonski Brodig jutottunk el, közben pedig a vasút mellett aludtunk, az udvarban, az utcán, ki hol talált helyet. Nagyon nehéz munka volt,

közben pedig rengeteg tetű gyötört bennünket. Csak le kellett nézni a földre, ott mászkáltak az egyik fűszálról a másikra. Kiütött a hastífusz is, hullottak az emberek, habár voltak közöttünk orvosok, magyarok is, németek is. Segíteni nem tudtak, egyedül csak azt ajánlották, pörköljük meg a kenyeret, úgy együk meg feküdjünk a pernyére, mert onnan elmenekül a tetű. A, hastífuszos emberből menekül a tetű, a halottak esetében is csak azt néztük, mely irányba távoznak. Amikor a partizánokba is belement a benga, akkor ijedtek meg. Mindjárt úgy szólították az orvosokat, hogy „gospodin doktor”, nem számított már: német-e vagy magyar. Csak azután engedtek bennünket mosakodni, pedig a vasút a folyó mentén volt végig. Május 10-én tudtuk meg, hogy véget ért a háború. Nem sokkal később összeértünk a másik csoporttal, befejeztük a vágányok javítását is. Mindenki örült, még a partizánok is.

Egyik nap felsorakoztattak bennünket egy arany zsinóros, rangos tiszt fogadására. Megállt előttünk és azt kérdezte, hogy kik vagyunk, miért tartanak itt bennünket. Egyikünk kilépett a sorból és megmondta, hogy csurogiak vagyunk. Ekkor lekapta a parancsnokot, mert már régen haza kellett volna engedni bennünket. Elmondta még, hogy az asszonyok és a gyerekek régen otthon vannak. Ekkor a parancsnok a németek közül kiválogatta a csurogiakat és a zsablyaiakat, a tiszt pedig kiadta a parancsot magyarul, hogy mehetünk haza. Mindenki tisztelgett neki, utána elment. Másnap útnak indulhattunk gyalogosan, Péter-Pálkor már

megérkeztünk Széplakra. Az asszonyok sírva keresték fiaikat, férjüket. Tőlük tudtuk meg, hogy haza többé nem mehetünk.

Azóta többször is találkoztam a hóhérokkal: Mirko Garabandival, Pajo Ratkovval, Stojan Stojadinovićtyal,... másokkal is, csak már nem jut eszembe a nevük. A haja száluk sem görbült, arról sem hallottam, hogy valaha is bíróság elé állították volna bármelyiküket.

13. LÉGVÁRI SÁNDOR

– Apám 11 hónapig rendőr volt, ezután leköszönt és a földvári Vojnović malomban helyezkedett el. A szablyai razzia alatt még viselte az egyenruhát, a parancsok alapján a vasútállomást őrizte, senkit nem bántott, de sokan látták őt. Aki ismerte, úgy emlegette, mint jókedvű és jószívű embert. 1944 őszén a dobszóra bevonult a többi fiatalhoz hasonlóan a Magyar Honvédségbe, de két hét után hazaszökött onnan. Néhány hétig katonaszökevényként bujkált, nappal egyik barátjának magtárában, csak éjszakánként látta a családját. Hárman voltunk otthon gyerekek, a barátjának még családja sem volt, mégis saját élete mentéséért feladta apánkat. Egyik éjszaka a partizánok csapdát állítottak neki és elfogták. A földvári községházára vitték, ahol csúnyán összeverték, innen többedmagával parasztkocsin Csurogra szállították, ahol nyoma veszett.

Édesanyámat is becsukták, de végül a három gyerekre való hivatkozás hatására kiengedték Óbecséről.

Földváron akkor sokan maradtunk árvák, félárvák. Elvesztettük, eltemettük azokat, akik még élhettek volna, hisz oly nagy szükség lett volna rájuk. Ez fáj még ma is legjobban.

14. URBÁN MÁRTON

– Vegyes házasságból származom. Édesapámat nem végezték ki, azonban elvitték Újvidékre, munkatáborba. A rokonok segítettek visszahozni. Amikor hazajött, alig volt több 35 kg-nál.

Minket nem hajtottak ki, így én 1952-ig Csurogon éltem, tehát emlékszem mindenre. Akkor nagyon sok embert kivégeztek, hogy hányat, pontosan nem tudom. A csurogi utcák akkoriban kövesek voltak és a kivégzések után hiába mosták, véresek maradtak. Emlékszem, amikor az utcán sétáltunk, véres víz tocsogott a talpunk alatt. Az iskola falairól ha levakarnák a maltert, még ma is látnánk a golyók nyomait.

Az ítélőbíró egy félszemű egyén volt. Akit bűnösnek kiáltottak ki, azt addig verték, amíg be nem vallotta „bűneit”. Ezt tették Nacsá Mengyi bácsival is, aki sok kitüntetést kapott az első világháborúban. Ráfogták, hogy ő is részt vett a 42-es razziában és ezért vallatták. Már beszélni sem tudott, csak a fejét ingatta, így csak verték tovább addig, amíg meg nem halt.

Gyerekkoromban és később is voltak szerb barátaim. Közülük többnek is az édesapját kivégezték a magyarok. Habár félmagyar voltam, mégsem haragudtak rám. Volt egy fiú, akinek 1942-ben kivégezték az édesapját, két évvel később pedig a szomszédja elhívta, bosszulja meg az apja halálát. A fiú akkor 10 évesen nézte végig a kínzásokat és a megtorlást.

Sok évvel később találkoztunk és én megkérdeztem, hogy van. Azt válaszolta, nem jól. Idegileg ment tönkre, mondta és azt, hogy élete végéig átkozni fogja a szomszédját, aki rábirta a borzalmak végignézésére. Elmondta még: nem tudja feledni az arcokat, kísértik őt.

Később, amikor Csurogon dolgoztam, a háziasszonyom egy fiatal nővel beszélgetett. A fiatalasszony kijelentette, hogy látni sem bírja a magyarokat. A háziasszony rászólt, hogy hallgasson, hiszen ő is magyar, mégsem gyűlöl senkit, éppen ezért nem érti, hogyan lehet ennyi év után ilyen mértéktelen gyűlölet egy olyan személyben, aki akkoriban még meg sem született.

Azóta többször is beszélgettem csurogi szerb ismerőseimmel, akik kijelentették: kihajtottuk a magyarokat, akikkel semmi bajunk sem volt és ide jöttek azok, akik lassan minket fognak kiűzni.